

Тема 1. Ризик у економічній діяльності. Класифікація ризиків.

1.1 Поняття економічного ризику

Під *економічним ризиком* розуміють рівень невизначеності, пов'язаний з майбутніми результатами господарської діяльності. Метою аналізу економічного ризику є отримання даних, необхідних для прийняття рішень про доцільність участі у певній економічній діяльності та розробки заходів по захисту від можливих збитків. Ризик виникає тоді, коли приймається одне рішення з кількох можливих і відсутня впевненість у тому, що воно дійсно є оптимальним.

Рівень ризику залежить від співвідношення величини можливих збитків та загальної вартості активів підприємства, а також ймовірності збитків.

Об'єктом ризику називають економічну систему, умови діяльності або ефективність якої наперед невідомі. *Суб'єкт ризику* – це особа, зацікавлена у результатах управління об'єктом ризику, що може приймати відносно нього рішення. *Джерело ризику* – це фактори та процеси, що породжують невизначеність у економічних результатах.

Одним з основних напрямів врахування ризику при плануванні економічної діяльності є концепція адаптивності плану. Теорії планування, що ґрунтуються на детерміністських уявленнях про повноту інформації про майбутні умови здійснення економічної діяльності, не можна використати в умовах невизначеності та ризику. Сучасні методи планування повинні враховувати наявність ризику, а самі плани повинні бути адаптивними, еластичними та надійними.

Адаптивність плану визначається його здатністю реагувати на зміни в умовах його реалізації. *Еластичність* плану характеризує чутливість окремих планових показників до змін інших показників. *Надійність* плану визначається ймовірністю його реалізації.

1.2 Загальні принципи аналізу ризику

Для аналізу економічного ризику використовують загальні принципи, запропоновані американським економістом Б. Берлімером:

1. Збитки від різних видів економічного ризику вважаються незалежними між собою.

2. Наявність збитків, пов'язаних з одним видом економічного ризику, не обов'язково збільшує ймовірність збитків, пов'язаних з іншими видами ризику.

3. Максимально можливі збитки не повинні перевищувати фінансові можливості суб'єкта ризику.

Аналіз економічного ризику складається з наступних етапів:

1. Визначення внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на рівень ризику.

2. Дослідження цих факторів.

3. Оцінка кожного виду ризику з точки зору визначення економічної доцільності (ефективності інвестованих коштів) та визначення фінансової доцільності (ліквідності).

4. Визначення допустимого рівня ризику.

5. Аналіз окремих операцій відносно вибраного рівня ризику.

Розрізняють кількісний та якісний аналіз економічного ризику. Метою *кількісного аналізу економічного ризику* є вимірювання його рівня. Для цього використовують статистичні методи, метод аналогій, експертні методи, аналіз можливих витрат. При *якісному аналізі економічного ризику* розрізняють два аспекти. Перший пов'язаний з необхідністю порівняння очікуваних позитивних результатів з можливими негативними наслідками. Другий аспект пов'язаний з оцінкою впливу рішень, що приймаються в умовах ризику, на інтереси суб'єктів економічної діяльності.

Результати аналізу ризику дозволяють оцінити його рівень. Розрізняють нульовий, допустимий, критичний та катастрофічний ризику. При *нульовому ризику* можливі втрати відсутні, *допустимий ризик* означає можливість втрати прибутку, при *критичному ризику* існує можливість втрати доходу, *катастрофічному* – всього майна підприємства.

При кількісному аналізі ризику необхідно оцінювати ймовірність можливих збитків. Розрізняють об'єктивну та суб'єктивну ймовірність. *Об'єктивна ймовірність* – це кількісна міра можливості появи події, яку визначають на основі застосування статистичних методів. *Суб'єктивна ймовірність* – це міра впевненості у істинності деякого висловлювання. Вона визначається експертами. При кількісному аналізі ризику оцінюється премія за ризик, тобто додатковий прибуток понад рівня прибутку від інвестицій з нульовим ризиком, на який розраховує інвестор

1.3 Види можливих збитків

У економічній діяльності розрізняють матеріальні, фінансові втрати, втрати часу, спеціальні види втрат. *Матеріальні втрати* проявляються у додаткових витратах матеріальних ресурсів або шкоді, нанесеній матеріальним об'єктам. *Фінансові втрати* – це прямі грошові втрати, пов'язані з не прогнозованими грошовими виплатами. *Втрати часу* мають місце, коли процес підприємницької діяльності йде з запізненням. *Спеціальні види втрат* пов'язані з нанесенням шкоди життю та здоров'ю людей, навколишньому середовищу, репутації підприємства.

Існує класифікація збитків за видами економічної діяльності. Тут розрізняють *виробничі, комерційні, фінансові збитки*.

До основних причин *збитків при реалізації інвестиційних проектів* відносять:

- збільшення часу будівництва об'єкта;
- зростання вартості сировини та матеріалів;
- зростання витрат на оплату праці;
- збільшення обсягів залучених кредитів;
- зниження попиту на продукцію галузі, де реалізується проект;
- невдалий вибір партнерів для реалізації проекту;
- несприятливі зміни у оподаткуванні;
- зміна вимог до якості продукції.

Основними причинами збитків при інвестуванні у акції є наступні:

- зменшення розміру дивідендів;
- завищення ринкової ціни акції у порівнянні з її реальною вартістю;
- зменшення розміру власного капіталу підприємства на одну акцію;
- зниження ліквідності акцій;
- очікуваний спад у галузі;
- несприятливі зміни у оподаткуванні доходів від дивідендів;
- можливі зміни стану фінансового ринку.

1.4 Ризики у інвестиційній діяльності

Існують класифікації інвестиційних ризиків за сферами прояву, за формами інвестування, за джерелами виникнення.

За сферами прояву розрізняють наступні види інвестиційних ризиків:

- економічний ризик, пов'язаний з можливою зміною ситуації на ринку;
- політичний ризик, пов'язаний зі зміною політичної ситуації у країні;
- соціальний ризик, пов'язаний з можливістю страйків, необхідністю реалізації незапланованих соціальних програм;
- екологічний ризик, пов'язаний з можливістю стихійного лиха;
- інші види ризиків – крадіжки, помилки у управлінні інвестиціями тощо.

У залежності від форми інвестування розрізняють ризик реального інвестування та ризик фінансового інвестування.

У залежності від джерел появи розрізняють систематичний та несистематичний ризики. Систематичний ризик визначається змінами у економіці країни, стані галузевого ринку, змінами у законодавстві та іншими факторами, на які інвестор вплинути не в змозі. Несистематичний ризик є характерним для конкретного об'єкта інвестування. Його причинами можуть бути помилки у управлінні, посилення конкуренції та інші фактори, які можна усунути при ефективному керівництві інвестиційним процесом.